

HELENA UND FAUST,
DRITTER AUFZUG DES ZWEITEN THEILES
VON GÖTTES „FAUST“,
ins Ukrainisch-Russische übersetzt
von Ivan Franko.
ZUR FEIER DES 150-TEN GEBURTSTAGES GÖTTES.

ГЕЛЕНА І ФАВСТ,

Третій акт другої частини Гетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАД

Др. Ів. Франко.

(Відбитка з «Літературно-наукового Вісника»).

У ЛЬВОВІ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імені Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00965823 (X)

2012

983 / 3 пр.

В честь столітьдесятих роковин уродин Гете.

ГЕЛЕНА і ФАВСТ,

Третій акт другої частини Гетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАД

Др. Ів. Франко.

ЛВІВ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Беднарського.

1.60x.

Збірка М. С. ВОЗНЯКА

Львівська бібліотека
АН УРСР
№ И- 35283

И-235

ПЕРЕДМОВА.

Місяць серпень 1899 р. був у Німеччині присвячений пам'яті найбільшого поетичного генія нових часів, Йогана Вольфганга Гете. Всі німецькі міста, починаючи від Франкфурта на Майні, всі корпорації, редакції, театри, вшанували пам'ять великого поета і великого чоловіка безмежним рядом урочистих обходів, вистав, промов, статей, книг і різнородних публікацій. Та свято се не було виключно німецьким святом. Гете був найбільш універсальним поетом усіх часів; він умів відчутти красу і людськість усюди, де тільки зустрів її, без огляду на мову, костюм і національну за-краску. Бувши одним із творців німецького національного почуття він рівночасно був одним із творців того наскрізь новочасного універсалізму, що обіймає цілий світ ідей, чутя і краси, щоб тим сильнійше любити, тим висше піднести своє рідне. От тим то роковниці Гете були загальним святом людської цивілізації; пам'ять великого генія шановано так само щиро на всіх мовах, у всіх освічених краях.

Бажаючи і в нашій мові вшанувати його пам'ять, ми подаємо тут перекладом одну частину з його найбільшого архитвору, з безсмертного „Фавста“. Переклавши першу часть „Фавста“ ще двайцять літ тому назад я кілька разів брався перекладати другу, та проби лишалися невикінченими. Найчастійше я брався власне до третього акту другої части, до тої високо-оригінальної клясично-романтичної трагедії про Фавста і привернену до життя Гелену. Тепер я зважився переглянути ті давні преси, переробити їх і викінчити, і пускаю їх у світ — також як пробу осилена нашою мовою величнього німецького архитвору.

Друга часть „Фавста“ вважається взагалі твором темним і незрозумілим. Се не зовсім справедливо. Певна річ, се не є твір популярний, він вимагає у читача деяких відомостей з історії і мітології, деяких пояснень. Але по-за тим, з погляду на композицію цілості, сей твір дуже ясний і прозорий. Його уклад і будова впливає конечно з самого заложеня драми, з самої легенди про Фавста-чародія. В першій часті трагедії, заключаючи контракт з Фавстом, Мефістофель обіцяє йому пробігти з ним „насамперед жазий, потім великий світ“, то-б то насамперед світ індивідуального, потім публичного життя, а легенда веде Фавста на двори різних володарів, заставляє його викликати тіни різних славних покійників і робити інші чародійські штуки. Сим був і для Гете витичений шлях. У прольогу другої часті він показує символічним образом видужане Фавста на лоні природи після страшної трагедії в Гретхен. Потім Фавст і Мефістофель ідуть на цісарський двір; Фавст являється порадником, що при помочи Мефістофелевих штук ратує цісаря з фінансових клопотів, заароваджуючи паперові гроші. Але цісар, легкомисний пан, бажає більше забави, ніж справдішньої помочи для держави і жадає від Фавста, щоб той показав йому тіни Гелени і Паріса. За порадою Мефістофеля Фавст спускається в підземний світ до „матерій“ — містичних (платонівських) жерел усякого життя і викликає від них тіни. Але тінь Гелени будить у його серці непогамовану любов, він кидається до неї і мало не гине серед страшної експльоїзії. Одужавши він не може успокоїти ся і разом з Мефістофелем подається до Греції, де на фарсальській рівнині, пам'ятній битвою між Цезаром і Помпеем, одної певної ночі відбувається гульня клясичних мітичних постатей. Тут Фавст при помочи Протея, Хірона і віщунки Манто добирається до самої Персефони, богині підземного світа і одержує від неї те, що вона випускає Гелену на світ, як колись випустила була Орфеву Еврідіку, в такім стані і такім виді, як була по повороті з Трої. Рівночасно Мефістофель, котрий серед тих клясичних символів красоти почуває себе ніяково, обертається до найнижших, найобридливіших мітичних прочвар і вишчує собі маску найобридливішої з них, Форкїади, одної з двох сестер, дочок бога п'їтьми, що по грецькому віруваню обі мали тільки одно око і один зуб і по черві користували ся тими причаудалами.

Отже й є вихідна точка третього акту, що властиво є окремою самостійною трагедією Гелени і Фавста. Гелена вертає з Трої в хором троянських полонянок. Менелай вислав їх наперед, велів Гелені зглянути батьківський двір і при помочи старої ключниці прилагодити все до жертви, але не сказав, що має бути принесене в жертву. Гелена входить у двір, та ще швидше виходить перенята жахом: у дворі край огнища вона побачила страшну прочвару, що німим рухом веліла їй забирати ся геть! Ся прочвара показуєть ся в дверях, виходить на сьвітло, лаєть ся з полонянками і самій Гелені виявляє, що се її саму Менелай хоче зарізати в жертву богам, а її полонянки будуть повішені. Гелена зрезігнована вмерти, але дівчата бажають жити. Форкіяда вказує вихід із страшного положеня. Недалеко Спарти, в горах, оселили ся якісь лицарі, побудували високий замок, а їх ватажок готов захистити її, коли вона зараз на-ново покине Менелая і схоче втекти до того замка. Гелена згоджуєть ся. Ватажок, що захищає її і побиває Менелая, се Фавст. З ним разом проживає Гелена в аркадських „щасливих полях“ розкішні дні. З їх подружя родить ся син Евфоріон, чудовий співак, що рветь ся до високого лету і гине. Його смерть, се для Гелени пора повороту в підземний сьвіт; її служниці розпливають ся в елементах природи, — Фавст лишаєть ся сам, а Форкіяда відкинувши маску і котурни являєть ся знов — Мефістофелем. Виділений із сеї останньої любови, любови до найвисшої краси, Фавст вертає до свого краю, до публичного житя, до праці і ненастанних змагань зразу для осягненя сили, богатства, а в кінці для осягненя свободи і щастя загалу, і в тім змаганю знаходить своє вибавленє від темної сили. Отсе в коротких словах зміст другої части „Фавста“ і спеціяльно його третього акту.

Розумієть ся, се тільки скелет змісту. Трактуючи другу часть „Фавста“ символічно, як образ житя і змагань високо осьвіченого чоловіка свого віку, Гете спеціяльно в сьому епізоді хотів показати зразу противенство, потім зіллянє клясичного сьвіта з середньовіковим, особливо клясичної поезії з романтичною і вплив із того зілляня нової європейської поезії, тої поезії, що поперед усього вітхнена духом свободи індивідуальної і народньої і на тій основі опирає новий гуманізм, так як клясичний сьвіт опирав його на почутю громадської спільности. Ся нова поезия мала бути уособлена в фігурі Евфоріона. А що власне тоді (в 20-их роках нашого віку) найважнійшою подією в європейській політиці була боротьба

Греків за народню незалежність від Турції, а в тій боротьбі найголоснішим епізодом було прилученє до неї і смерть Байрона, то й вийшло досить натурально, що фігура Евфоріона одержала подекуди індивідуальні риси геніяльного англійського поета; пісні Евфоріона тоном і могутнім поривом пригадують Байронові пісні і дають рівночасно понятє про вражінє, яке в ту пору робили ті пісні на чільніших людей Європи, а похоронна пісня хору по його смерті стала ся найкрасшою поетичною маніфестацією німецького генія на честь англійського.

Певна річ, що побіч сего символічного значіння фігури трагедії, особливо-ж трагедії про Гелену, живуть своїм індивідуальним житєм і для того надто влазливе дошукуванє символіки у всіх деталях драми не тільки розпанахує її поетичні чари, але нагромаджує трудности і суперечности, що спиняють розумінє твору. Нам здаєть ся, що треба в ньому поперед усього бачити те, що в нїм є, поетичний твір, треба відчути те, що він дає безпосередно — чисто людські ситуації і конфлікти — а сего певно дуже багато. Символічне значінє тих фігур і конфліктів повинно являти ся не як ребра і кости, що вистирчують скрізь із худого тіла, а радше як золотавий розблиск, що обливає цілість і надає їй широку загально-людську перспективу.

Іван Франко.

ГЕЛЕНА і ФАВСТ.

Перед палатою Менелая у Спарті.

*Гелена виступає з хором Троянських полонянок, між ними
Панталіс,¹⁾ провідниця хору.*

Гелена.

Гелена, многим диво, многим лайки ціль,
З затоки йду, де йно-що ми причілили,
Все ще мов п'яна від гойданя довгого
Морськбї хвилі, що з фригійських нас рівнин
На бурних плечех в ласці Посейдоновій
І міцю Евра в рідну пристань занесла.
В низу ще там цар Менелай з найкращими
З вояцтва свого поворотом тішить ся.
Витай же ти мені, високий доме мій,
Що Тиндарей, отець мій, тут над кручею,
Вернувши від горбї Палляди, збудував,

---

¹⁾ На малюнку Полігнота в Дельфах представлено Гелену з двома служницями; під одною підписано „Електра“, під другою „Панталіс“.

І понад всі доми спартанські прикрасив,
 Коли з сестрою Клітемнестрою²⁾ ще тут
 І з Кастором та Поллюксом я грала ся.
 Витайте й ви мені, залізні крила брам!
 У вашім гостелюбнім отворі колись
 Мені явив ся в повнім блиску мій жених
 Зміж многих мною вибраний, мій Менелай.³⁾
 О, відчиніть ся знов, щоб я, як слід жоні
 Сповнила вірно пильний наказ королів.
 Впустіть мене, і все що доси мов вихрї
 Ревло круг мене, хай позаду лишить ся.
 Бо відколи безжурно відси вийшла я
 Молить ся в храм Китери.⁴⁾ довг сьвятий сповнить
 А там розбійник з Фригїї схопив мене, —
 Сподіялось багато, про що люди скрізь
 Говорять радо, та не радо слуха той,
 Що про його аж в казку виріс поговір.

Хор.

Не занехай, вельможна пані,
 Посідана найвисшого добра!
 Тобі бо дісталось одній
 Найвисшеє щастє:
 Слава краси, що яєніє над все.
 Героям звенить її гомін,
 І в бій вони гордо спішать;
 Та й найтвердая вдача схиляє чоло
 Перед всесильною красою.

---

²⁾ Клітемнестра, жінка Агамемнона, була також дочка Тіндарея, але з иньшої матери. Гелена, Кастор і Поллюкс уважали ся зрештою дітьми не Тіндарея, а Зевеса.

³⁾ В иньшій місці Гелена представляє се так, що Менелай вибрав для неї сам батько і що вона пішла за него нерадо, кохаючи иньшого, Патрокля, див. стор. 74.

⁴⁾ Китера - місце, де був храм Афродити, та тут ужито сеї назви зам. Афродити.

Гелена.

Досить! Із мужем своїм приплила я тут,
 І ось у город він вперед послав мене;
 Та щó на думці в него, не вгадаю я.
 Чи я ще жінка? чи я королева ще?
 Чи жертва за князеві злигодні важкі,
 За довге лихоліте й горе Греції?⁵⁾
 Здобута я; чи бранка — не додумаюсь!
 Двосічну славу й долю, бач, безсмертнії
 Дали мені, зловіщий супровід краси,
 Що навіть на отсїм порозі грізно так,
 Понуро якомсь в вічі загляда мені.
 Вже в жолобленім кораблі глядів мій муж
 На мене зрідка, слова щирого не рік,
 Сидів при мні, мов злеє щось задумавши.
 Аж як в Еврота заливі глибокому
 До берега передні човни приплили
 Носами впершись, він піднявши ся сказав:
 „Тут за порядком вийдуть лицарі мої,
 І я на березі огляну їх ряди;
 Ти-ж далі їдь горі Евротасом сьвятим,
 По березі плодючим коні поганяй
 Через дуги цвітисті та вохкі, докіль
 Не в'їдеш на прекрасну рівень, де колись
 Був лан плідний, а де тепер Лякедемон
 Розкинув ся серед вінка поблизьких гір.
 Війди в високо-склєплений князївський двір
 І служниць переглянь, яких я там лишив
 З бабусею, шафаркою розумною.
 Вона багатий скарб покаже хай тобі,
 Що батько твій лишив і що я сам в війні
 Й спокою все запопадаючи придбав.

---

⁵⁾ Натяк на Евріпїдову трагедію „Троянки“, де представлено річ так, що Греки віддали Менелаєви Гелену з тим, щоб він покарав її смертю і він мав виконати се в Спарті.

Знайдеш усе в ладі й порядку, бо се-ж є
 Князеве право, щоб вертаючи в свій дім
 Знайшов усе нетикане і кожду річ
 В тім самім місці, де він полишив її;
 Бо раб не має власти нічого змінять.“

Хор.

Так радуї же серце і очі
 Тим скарбом прегарним,
 Збогачуванім здавна!
 Бо оздобний ланцюх і корони пишнота
 Спочивають так гордо й пишають ся там;
 Та вийди лиш до них і озви ся до них,
 То від разу вони — твої слуги.
 Любо бачить красу в боротьбі
 З золотом, перлами і самоцвїтами.

Гелєна.

А потім пан мій ось що далше наказав:
 „А як усе ти переглянеш по ряду,
 Візьми триніжків скілько запотрєбить ся
 І всякої посуду, що приносячи
 Сьвятую жертву, під руками мати тра,
 Кїтлів, чарок, а також тарїлók плоских;
 В високі збани із сьвятого жерела
 Води налий і дерева сухого теж
 Для підпалу придатного приспособї,
 Тай виостреного ножа тож не забудь;
 Про иньше все й сама ти там як слїд подбай.“
 Так мовив і велїв спїшити ся; та ні-гич
 Не натякнув, яку живую душу він
 Зарїзати хоче, щоб богів ушанувати.
 Се щось нещевне, та я не журю ся тим,
 На все те буде воля праведних богів!
 Вони сповняють, що захоче їх присуд,
 Чи люди се добром собі почитують,
 Чи злом; а нам смертельним покорять ся слїд.
 Нераз вже жертводїй важкий підніє тонїр,
 Щоб на землі простертий втяти жертви карк,
 Та ні, не довелось! Перепинив йому
 Чи близький ворог, чи сам бог являючись.

Хор.

Що має стать ся, сьогó не здумаш.
 Книгине, сьміло йди,
 Де слід тобі!
 Добро і зло приходить
 Неждано чоловіку;
 Хоч нам пророч його, не ймемо віри.
 Адже-ж горіла Троя і ми
 Бачили зблизька соромну смерть,
 А ось же осьтут ми з тобою,
 Радо готові служити тобі;
 Бачимо сонце небесне, блискуче,
 І, що найкраще на сьвітї — тебе,
 Що на нас ти, щасливих, ласкава.

Гелєна.

Ну, будь що буде! Що там жде, а слід менї
 Не гаючись вїйти у королївський двір,
 Що ось, не знаю як, передо мною знов,
 Давно небачений, малó не втрачений!
 Несьміло щось несуть по ступеньках мене
 Тї ноги, що колись скакали через них.

(Входить у дїм).

Хор.

Сестри, бранки сумовитї,
 О, відкиньте геть далеко
 Всї турботи!
 Радуйте ся щастєм панї,
 Тїштесь радістю Гелєни,
 Що до рідного огнища
 Правда, пізно повертає,
 Та тим твердшою ходою
 Радїсно отсе ступа.

Похвалїть богів блаженних,
 Що щасливо все доводять
 Аж до краю.
 Мов на крилах підлітає
 Визволений через всякі

Перешкоди, але вязень
Надаремно сохне в тузі
І до стін тюрми своєї
Дармо руки простяга.

Та її взяв бог у руки
Там далеко
І з розвалин Іліону
Аж сюди її приніс
У старий, та сьвіжим блиском
Прикрашений батьків двір,
Щоби тут по невимовних
Радошах та муках
Спочиваючи про вчасну
Юність споминала.

Панталіс (*провідниця хору*).

Покиньте сьпіву радісну ю стежечку
І на дверий узкрили оберніть свій зір!
Що бачу, сестри? Чи не йде отсе до нас
Зворушена княгиня поквапно назад?
Що сталось, славная княгине? Що могло
В твоім дворі замість привитань челяді
Страшне спіткати тебе? Не скриєш ти сього,
Бо бачу ось відразу на твоім чолі
І благородний гнів і задивоване.

Гелена.

(*Вона лишила подвої дверий відчинені, зворушена*).

Не до лица дочці Зевеса простий страх,
Переляк із-за будь-чого чужий мені;
Але тривога, що з нутра старої тьми
Від правіку виходить, ріжновидно ще
Мов полум'яні хмари з гирл огнистих гір
Клубить ся, і героїв жахом наповня.
Так і тепер Стигійці⁶⁾ жахом проняли
Мене при вході в дім, і мов нелюбий гість
Від тих давно нетоптаних, пожаданих
Порогів я би найраднійше геть пішла.

⁶⁾ Стигійці — підземні сили, від Стикса, підземної ріки.

Та ні, сюди на світло йду, а дальше вже
 Не проженеш мене, маро, хто ти там є!
 Освячена потрібно, щоб очищений
 Огнища жар і паню й пана привитав.

Провідниця хор у.

Відкрий, о пані, слугам своїм, що стоять
 З пошаною при тобі, щоб зустріла ти?

Гелена.

Що бачила, вздрите наочно й ви самі,
 Коли свій витвір в тій же хвилі тьма стара
 Не проковтнула у бездонний свій живіт.
 Та щоб ви знали, я скажу словами вам.
 Коли в князівського двора понуру тінь
 Війшла я звільна, про свій довг міркуючи,
 Аж диво: пустка в сїнях, тихо в комнатах.
 Не бє до уха стукіт кроків покванних,
 Не видно вештани поспішного нїде,
 Не показалає служниця нї ключниця,
 Що приязно витають все прихожого.
 Аж як до огнища я близько підійшла,
 То бач, край попелу й зотлілих бгарків⁷⁾
 Щось мов велика жінка на землі сидить,
 Заслонена — чи спить, чи то задумалась.
 Я строго крикнула, до праці зву її,
 Гадаю: певно ключниця, що муж її
 Дбайливий полишив у домі лад вести.
 Та під заслоною вона сидить як пень.
 Я грожу, — тут правицю піднесла вона,
 Мов геть мене від бгнища і з дому шле.
 Я гнївно відвертаю ся від неї, йду
 На сходи, що до спальні пишної ведуть,
 А побіч неї зараз і скарбниця є;
 Та чудо-юдо живо схопилося з землі
 І грізно шлях мій заступа, простуєть ся
 Худе, високе, очи дикі, каправі,
 Вид дивовижний, що жахає душу й зір.

⁷⁾ Огнище вважало ся осередком дому, святим місцем; при ньому спали слуги, пор. Одиссея IX, 190 і далі.

Та я на вітер мовлю; мова силуєсь
 Даремно постать сотворити як живу.
 Та глянь сама! Вона вилазить ось на сьвіт!
 Тут ми пани, аж поки наш король прийде.
 І Феб, що любить красоту, прогонює
 Страшні прочвари в дебри або нищить їх.
 (*Форкіяда показуєть ся на порозі між одвірками*).

Х о р.

Много зазнала я, хоч молодії ще
 Понад чолом мені кучері вють ся!
 Много страховища бачила я,
 Зойки воєнні, троянськую ніч
 В хвилі упадку.

Крізь хмароломний запилений рев
 Тлуму вояцького чула грізні
 Облики божії, чула Незгоди
 Голос спіжевий, що ніс ся по полю,
 Бив в наші мури.⁸⁾

Ах, вони стояли ще,
 Мури Іліону,
 Але огнянеє море
 Від сусіда до сусіда
 Розливалось, розширялось
 Власним подувом бурливим
 Понад містом тьмою вкритим.

Біжучи крізь дим і жар,
 Крізь язика огнянії
 Чула я гнівних богів
 Кроки престрашнії,
 Бачила їх величезні
 Постаті крізь темний дим
 Заревом облитий.

⁸⁾ В Гомеровій Іліяді кричить Еріс, богиня незгоди, серед битви. Опис руйнованя Трої в отсій пісні нагадує троха опис у Вергілієвій Енеїді II, 310—315, 608—633.

Чи бачила, чи дух трівогою оплутаний
 Являв мені примари ті?
 Сказать сего не вмюю.
 Та що отсе страховище ось тут очима бачу,
 Се знаю я напевно;
 Навіть руками могла-б доторкнуть ся,
 Та зупиняє перед небезпекою
 Острах мене.

Чи ти одна є
 Із Форкісівен?
 Бо-ж у рідню
 Їм ти годиш ся.
 А може ти одна з тих сїрнх Ірай,
 Що одно око і один зуб
 На переміну по черві вживають? ⁹⁾

Сьмієш, прочваро,
 Побіч краси
 Стать перед сьвітлыми
 Феба очима?
 Виступи, виступи ближше сюди!
 Пóгані він не побачить твоєї,
 Так як сьвяте його око ніколи
 Тіни не бачить.

Але нас смертних, ах, заставляє
 Горе сумнеє приймати
 Біль невимовний, який справляє
 Погань на віки проклята
 Красолюбним очам.

Отже-ж коли ти преш ся безстыдно
 Нам на зустрічу, — прокляте,
 Лайка й погроза впаде на тебе
 З уст тих блаженних, що їх боги
 Сотворили своїми руками.

---

⁹⁾ Форкіс, бог темноти, мав дві пари дочок, що звались Іраї і Горґони.

Ф оркіяда.

Старе се слово, та сьвята в нїм правда є,
 Що стид з красою рука в руку не привик
 Ходити по стежках зеленої землі.
 Глуха ненависть корінить ся у обох,
 І де лиш б́дно з одним здіблють ся вони,
 Плечима обертають ся, мов вороги,
 І кожде швидко у противний б́к біжить:
 Сумує стид, а гордо дуєть ся краса,
 Аж Орку глупа п́тьма проковтне її,
 Коли вперед її старість не знївечила.
 І ви отсе, безсоромні, десь з чужини
 Зухвало налетіли тут, мов журавлїв
 Хрипло-крикливий ключ, що довгим ланцюхом
 Зпід хмар на нас пускає краканє своє
 І тихого мандрівця змушує зирнуть
 У гору; та вони летять собі в свій шлях,
 Він далі в свій; оттак і з нами буде теж.
 Хтож ви такі, що королївський чесний двір
 Напали з шумом, мов Менади п'яні?
 Хтож ви такі, що на двірськую ключницю
 Розгавкались, немов на місяць псів юрба?
 Гадаєте, не знаю, відки родом ви?
 Зелена брость, у битвах сплджена, в війні,
 Спокушені спокуси, ласі на мужчин,
 Що вояка й горожанина силу сеуть!
 Гляджу на тлум ваш, і здаєть ся — сарана
 Паде мов рій зелені ниви криючи.
 Ви з'їдачкі добра чужого, л́комі
 Розтратниці цвитучого добробиту!
 Здобутий, проданий, заміняний товар!

Г е л е н а.

Хто при хозяйці лають сьміє слуг її,
 Нарушує зухвало право п́нине;
 Бо їй одній годить ся що похвальнее
 Хвалить, а що неприподобнее — карать.
 З їх служби я вдоволена, яку мені
 Робили, як стояв ще Іліон міцний
 В облозі, як упав і згиб, а також як

Блукаючи по морі бідували ми
 На кораблях, де кождий сам про себе дбав.
 І тут того-ж від сих дівчат веселих жду;
 Бо-ж не питає пан, хто є слуга його,
 Лиш як він служить. То-ж мовчи і не скались
 На них! Коли ти доси королівський дім
 Замість хозяйки вірно берегла, то честь
 Тобі за се; та ось хозяйка йде; вступишь
 Тепер, щоб кари замість плати не взяла!

Форкіяда.

Грозити челяді — високе право се!
 Благословенного володаря жона
 Заслугує собі його премудрою
 І довголітньою управою. Коли-ж
 Ти новопрізнана вступаєш знов отсе
 На давне місце королеви й панії,
 Прийми-ж давно забуті поводи, пануй,
 Візьми у власть свою і скарб і нас усіх!
 Та перед всім охорони мене стару
 Від сих цокотух, що побіч лебединої
 Краси твоєї є мов підлий рій гусок.

Провідниця хору.

Яка-ж погана погань проти краси!

Форкіяда.

Як глупота безумна проти розуму!

(Далі виступають за чергою оівчата з хору і відповідають Форкіяді).

Перша дівчина.

Скажи про батька Ереба й про маму Ніч!

Форкіяда.

Скажи про Скілю¹⁰⁾ — рідна се твоя сестра.

Друга дівчина.

У твоїм родоводі много десь прочвар.

Форкіяда.

Махай до Орку! Там рідню свою шукай!

Третя дівчина.

Ті, що там є, для тебе всі за молоді.

¹⁰⁾ Скіля — описана в Одиссеї морська прочвара, що гавкає мов собака.

Форкіяда.

Ну-ж ти старця Тірезія¹¹⁾ зведи з ума!

Четверта дівчина.

Оріонова мамка¹²⁾ — правнучка твоя.

Форкіяда.

Тебе-ж Гарпії¹³⁾ калом викормили десь.

Пята дівчина.

Чим ти годуєш костюмахи ті сухі?

Форкіяда.

Не кровю, що на неї надто ласа ти.

Шеста дівчина.

Ти певно трупи жреш, трупице ти гидка!

Форкіяда.

Відьомські зуби в хавці твоїй он блищать.

Провідниця хору.

Твою заткаю, як скажу твоє імя.

Форкіяда.

Скажи своє, то й загадка розв'яжуть ся.

Гелена.

Не з гнівом, але з сумом проміж вас я йду,

Сю сварку люту заборонюючи вам.

Не має шкоди гіршої для волóдаря,

Як вірних слуг таємная сварня-грязня.

Бо не верта тоді наказ його назад

До него як дуна сповнєних швидко дїл;

Нї, самовільно шумлячи клекоче він

Довкола него, й дармо лає й злить ся він.

Та се не все: у неподобнім гніві ви

Накликали страшні появи лютих мар,

Що тиснуть ся до мене, й — чую се — мене

До Орку рвуть, полям тим рідним в перекір.

Чи спомин се? Чи сон опанував мене?

Чи все те — я була? і є? і буду ще,

¹¹⁾ Тірезій — слїпий віщун, звїсний із Софоклевого Едіпа царя і з Одиссеї, де про него сказано, що він один зпоміж усіх тіней покійників не стратив пам'яті про земне життя.

¹²⁾ Оріон — один із найстарших велитів-гігантів.

¹³⁾ Гарпії — крилаті ненаситні прочвари, звїсні з поеми про похід Аргонавтів.

Ота мара, страхіте, міст руїниця?
Тремтять дівчата, але ти, найстарша з них
Стоїш спокійна; скажи мені на розум все!

Форкіяда.

Хто різнородне щасте довгих літ спімне,
Тому в кінці й найвисший рай здасть ся сном.
Ти-ж долею над міру обдарована
В житю стрічала тільки сам розп'ял любви,
Що швидко в найсьмілійші вчинки вибухав.
Іще Тезей вхопив тебе, розпалений
Жадобою, Гераклю пара, цвіт мужів.

Гелена.

Вхопив мене, десятилітню серночку,
Запер у Аттиці в Афіднових замках.

Форкіяда.

Та Кастор з Поллюксом відбили гнеть тебе,
І сватав ся героїв що найкращих ряд.

Гелена.

Та признаюсь, тасмную любов мою
Здобув Патрокль, Ахіля друг і побратим.

Форкіяда.

Отець із Менелаєм подружив тебе,
Відважним мореходом і доматором.

Гелена.

Йому дочку й держави керму дав отець.
З подружя того Герміона виросла.

Форкіяда.

Та як подавсь він геть, щоб Крету здобувать,
Тобі самотній появивсь прегарний гість.

Гелена.

По що згадала те нашів-вдівство мое
І люте горе, що мені в нім скоїлось?

Форкіяда.

Бо й з мене похід той, з Кретьянки вольної,
Невольницю, рабу довічную зробив.

Гелена.

Він ключницею зараз тут тебе зробив,
Тобі повірив дім і скарби всі свої.

Форкіяда.

Котрі ти кинула, щоб в пишній Іліон
Майнуть, безмежні роскоші любовні пить.

Гелена.

Мовчи про роскоші! Надто бо безмежний біль
На голову й на груди мені звалився за се.

Форкіяда.

Та кажуть, ти подвійним образом була:
У Трої і в Єгипті бачили тебе.¹⁴⁾

Гелена.

Не плутай ще бридними баламутний ум!
Уже й тепер не знаю, хто я справді є.

Форкіяда.

Та, кажуть, з Гадесу понурого й Ахіль
З любовним жаром ще до тебе прилітав,
В життю тебе кохавши в перекір судбі.¹⁵⁾

Гелена.

Се тїнь моя злучилась з тїнею його;
Се сон був, адже видно се із самих слів.
Щезаю, тїню роблю ся сама собі.

(Паде зомліла в обійми дівчат із хору).

Хор.

Мовчи, мовчи!

Лихозора, лихомовна ти!

Із тих огидних, однозубих

Уст які-ж то ллють ся речі

З гирла отого страшного!

Бо злюка, що добродійку вдає,

А вовчу лютість під кожухом криє,

Мені вона страшнійша, ніж пащека

Триглавого пса.¹⁶⁾

¹⁴⁾ У Стезіхора а за ним у Евріпіда знаходимо таку легенду, що Паріс завів до Трої тільки привид Гелени, а її саму заніс Гермес до Єгипту.

¹⁵⁾ У трагіків знаходить ся слід переказу, що Ахіль любив Гелену і сходив ся з нею ще коло Трої у сні.

¹⁶⁾ Триголовий пес, Цербер, що стереже неколкої брами.

Стоїмо ось тут і трівожно надслухуєм,
 Де? коли? і як вона вирветь ся
 Із чати глибокої,
 Злоби твоєї прочвара.

Ну, пб-щож замісь лагідного слова,
 Замісь потіхи, забутя, пощади
 Розбуркуєш з минувшини її
 Все що найгірше?
 Пб-що з блиском теперішности
 Тьмиш заразом і будущини
 Лагідне, рожеве
 Сьвітло надії?

Мовчи! Мовчи!
 Щоб душа королеви,
 Що вже втекти готова,
 Зупинила ся, щоб встала
 Та постать над всі постаті,
 Які лише бачило сонце!

(Гелена прийшла до себе і знов стоїть посеред них).

Форкіяда.

Виплинь із-за хмар летючих, ясне сонце сього дня,
 Що закрите ще ясніло, блиском сліпить нас тепер.
 Як тобою сьвіт пишаєсь, бачить сам твій любий зір.
 Хоч мене гідкою лають, знаюсь на красі я теж.

Гелена.

Хитко йду ще з порожнечі, де в зомліню впала я,
 Та хотіла-б знов спочити, бо втомились всі кістки.
 Та годить ся королевам і годить ся людям всім
 Мужно, твердо зустрічати все, що грозить і ляка.

Форкіяда.

В своїй величі стоїш ти перед нами, в красоті, —
 Зір твій щось немов велить нам. Що велить він? Говори!

Гелена.

Що через зухвалу сварку занедбали — слід нагнать.
 Живо жертву приготуйте, як король мені велів!

Форкіяда.

Все готово в домі: миски, триніг, тóчений топір
 І кропило і кадило; а що в жертву вбить, скажи?

Гелена.
 Не вказав король нічого.
 Форкіяда.
 Не вказав? О горе нам!
 Гелена.
 Що за горе ти віщуєш?
 Форкіяда.
 Пані, згинеш ти сама!
 Гелена.
 Я?

Форкіяда.
 І ти тут.

Хор.
 Горе, лихо!
 Форкіяда.
 Топором зітне тебе.
 Гелена.
 Страшно, та я так і ждала! Бідна!
 Форкіяда.
 Неминуче се!

Хор.
 Ах, а з нами що то буде?
 Форкіяда.
 Сій ще буде чесна смерть;
 Ви-ж на тій високій платві, що на ній опертий дах,
 Наче дрозди ті на сильці лиш затреплетесь рядком.¹⁷⁾
*(Гелена і хор стоять зачудувані і перелякані, гарно уставленою,
 характерною групою).*
 Примари! — — Наче остовпілі стали ви.
 Вам страшно з днем розстать ся, що і так не ваш.
 І люди, теж примари всі, так як і ви,
 Нерадо теж кидають пишний сонця сьвіт, — —
 Та від кінця не впросить, не спасе ніхто.
 Всі знають се, та мало хто з тим освоївсь.
 Та годі! Ви пронаці! Тож до діла! Гей!
*(Плеще в долоні, в брамі зараз появляють ся замасковані карлики
 і швидесенько сповнюють висловлені накази).*

¹⁷⁾ Натяк на кару, яка спіткала зрадливих служниць у Одиссеї (XXII, 458 і далі).

Сюди, понура, круглая прочварко ти!
 Сюди котить ся! Шкодить тут до схочу мож!¹⁸⁾
 Ось місце під подвіжний вівтар-злоторіг!¹⁹⁾
 Топір блискучий тут на срібний край клади!
 Води в збанки налейте! Треба буде змить
 Чимало плям злочасних крови чорної.
 Коштовний килим розпрістрить тут на тоці,
 Щоби по королівськи жертва вклякнула
 І, як відпаде голова, в простирало
 Обвита зараз, чесний мала похорон!

Провідниця хору.

В задумі королева з боку ось стоїть,
 Дівчата вянуть мов підкошена трава;
 Мені-ж найстаршій се впада мов довг сьвятий
 З тобою найнайстарша побалакати.
 Ти досьвідна, розумна, чей прихильна нам,
 Хоч в глупоті безмізкій кпили з тебе ті.
 Скажи-ж, ратунку можність знаєш ще яку?

Форкіяда.

Се легка річ. Як королева схоче лиць,
 То може і себе й в додатку вас спасти.
 Та тут рішать ся треба як найшвидше вам.

Хор.

Найчеснійша поміж Парок, наймудрійша між Сибіль,
 Золотих не здавлюй ножиць, провіщуй нам день, жите!²⁰⁾
 Бо вже чуєм, як нас тягнуть, як трепочуть ся немцло,
 Як баламкають сугасти, що воліли-б радше в танці
 Наскакать ся і на груди любка потім відпочить.

Гелена.

Хай ті трівожні! Біль пройма мене, не страх.
 Коли-ж ратунок знаєш, будем вдячні ми.
 Бо мудрим, широкозорим справді є нераз
 Можливим неможливе. Тож скажи, промов!

¹⁸⁾ Слуги Форкіяди-Мефістофеля — демони, що люблять шкодити людям.

¹⁹⁾ Подвижних вівтарів Греки не знали. По рогах вівтарі були оковані золотою або срібною бляхою.

²⁰⁾ Парки були владницями людського життя; Парка Атропос перетинала ножицями нитку і тим чинила смерть чоловікови.

Хор.

Мов, скажи! Скажи нам швидко, як втекти нам від страшних
Тих силбк гидких, що грозять як найгіршее намисто
Обкрутить ся нам на шнях? Чуємо вже бідолашні,
Як нас давить, тисне, дусить, коли ти, шановна Рее,
Мати всіх богів, над нами не змилосоудиш ся тут.

Форкіяда.

А стане вам терпцю послухать довгую
Оповідь? Сталось тут чимало дечого.

Хор.

Терпцю аж надто! Слухаєм, значить — живі.²¹⁾

Форкіяда.

Хто дома сидячи свій скарб оберіга
В будинках своїх шпари пильно поправля
І дах латає, щоб не капав дощ в нутро,
Той проживе весь вік свій у добробуті.
Та хто злочинно, з легким серцем свій поріг
Свячений переступить і відібеть ся,
Той повернувши хоч знайде старе гніздо,
То повно змін кругом, а то й руїни скрізь.

Гелена.

По що ті всі загально звісні приказки?
Оповідай, що знаєш, прикрого не руш!

Форкіяда.

Та сеж історія, і вам се не докір.
Грабуючи з пристані в пристань Менелай
По берегах сих і островах бушував
І здобич гарбав, що тут накопичена.
При Трої він прогаявсь довгих десять літ,
А поворот не знаю кілька ще забрав.
А як стоїть вельможний Тиндарей дім
Ось тут на місці? і в державі що чувать?

Гелена.

Чи так та лайка в кров тобі війшла зовсім,
Що без догани й уст не можеш відокрити?

²¹⁾ Дотепний варіант Декартового реченя: cogito — ergo sum.

Форкіяда.

Так много літ без пана був гірський сей кут,
Що тягнеть ся на північ Спарти геть у верх
Аж до Тайгета, відки жвавим струмочком
Збіга Евротас, щоб в долині нашій в шир
Розлившиєсь в троццах дать притулок лебедям.
Оттам в гірській долині нишком сьмілий люд
Розсїв ся, що прибув з кимерських темних стреф;²²⁾
Він замок недоступний тут поклав, міцний,
І з него своєвільно шарпа люд і край.²³⁾

Гелена.

Зробили се? Здасть ся, неможлива річ.

Форкіяда.

Бо мали час; таж то без мала дваццять літ.

Гелена.

Один в них пан? чи куна їх, розбійників?

Форкіяда.

То не розбійники, та пан у них один.

Не буду лаять, хоч навідавсь і сюди.

Все міг забрать, та вдовольнивсь немногими
Дарунками, — так звав се сам, не гарачем.

Гелена.

Який же з себе?

Форкіяда.

Не поганий! І мені

Сподобав ся: веселий, сьмілий, освічений

Як мало поміж Греками, розумний муж.

Їх вярварами дають, я-ж не думаю,

²²⁾ Отсе оповідає має історичну основу. В р. 1205 напав бурґундський князь Вільгельм із Шампїта з ватагою бурґундських лицарів на півостров Морею (давній Пельопонез), побив Греків при оливному лісі Кондура у стїп Тайгета і здобув таким робом цілу західню часть Мореї аж до Тайгета, з котрої утворив собі удільне князівство Ахаю. Він держав ся там кілька літ, а коли в кінці муєїв покинути Морею, щоб обняти володіє своїх дідичних дібр у Франції, розділив свою „державу“ між своїх лицарів на основі ленного права. Сей акт наслідував Гете далі, в сцені, де Фавет роздає своїм воеводам у ленно грецькі краї.

²³⁾ У Гомера Кимерийці — північний народ, що живе в вічній пітьмі.

Щоб хто з них був жорстокий, як при Трої там
 Небден людожером показавсь герой.
 Я-б на його великодушність подалась,
 Йому-б повірила себе. А замок їх!
 От би побачить вам! Не те, що грубий мур,
 Який тям-ляп набовдурили ваші батьки,
 Циклопський мов Циклопи, неотесаний
 Камінь на камінь валячи. О, там не те!
 Там все до шнуру, до ваги, по правилу.
 Поглянеш з боку: в небо аж стріляє мур,
 Твердий, міцний у споях, гладкий наче сталь,
 Що й думка сковзаєть ся в верх повзті по нім.
 В нутрі-ж обширнії подвіря, вколо них
 Будинки ріжних форм про всяку знадобу.
 Стовпи, стовпик, склепіня, луки й палучки,
 Альтани, галерії, вікна слухові
 І герби.

Хор.

Що за герби?

Форкіяда.

Адже Аяке мав

На щиті звій гадюк — самі ви бачили.
 Ті сім, що йшли на Теби, мали образки
 На своїм щиті кожний, і значучії:
 Тут видно зорі, місяць в темних небесах,
 Богинь, героїв, тут мечі, драбини, там
 Смолєскипи і иньші знаряди грізні.
 Такі то візерунки пишнobarвні
 Від предків має й те лицарство, що є в нас:
 Тут льви, орли і кіхті й клюваки, тут є
 І буйволові роги, крила, павин хвіст,
 Квітки й стрічки червоні й сині й золоті
 І срібні й чорні; всіяєть їх ряди-ряди
 В безмежних саях, так обширних, як весь сьвіт.
 Оттам то танцювать!

Хор.

А є танцюри там?

Форкіяда.

Найкращі! Сьвіжі хлопці, кучерявії!
З них пахне юність. Паріс тільки пах оттак,
Коли зближавсь до королеви.

Гелена.

Знов вернеш

Не те, що слід. Останнє слово нам скажи!

Форкіяда.

Се скажеш ти. Коли промовиш ясно: так, —
То зараз будеш в мурах замка.

Хор.

О, промов

Оте слівце, спасай себе і нас при тім!

Гелена.

Що? Я-б боялась, що король мій Менелай
Збереть ся на жорстокість, щоб убить мене?

Форкіяда.

Чи ти забула, як калічив люто він
Твого Деїфоба, що брат був Парісу
І по смерті його напер ся тебе вдову
За себе взять і жив з тобою? Вуха й ніс
Відтяв йому і иньші члени — страх згадать! ²⁴⁾

Гелена.

Се задля мене він йому зробив таке.

Форкіяда.

А задля него зробить те саме тобі.
Бо-ж неподільна краса; хто мав її усю,
Той радше вбе її, не схоче мати часть.
(Здалека чути голос труб. Хор здригаєть ся).

Як різко шарпає й кліщить той голос труб
Слух і нутро, так задрієть закліщила ся
В грудях у мужа, що забуть не може, щó
Він мав колись і стратив і тепер нема.

Хор.

Чи не чуєш рику рогів? чи не бачиш блиску зброй?

²⁴⁾ В поемі Квінта Смирнейського про уналок Трої оповітаєть ся, що Менелай убив Деїфоба п'яного в ліжку; про його страшне калічене згадує Вергілій у Енеїді (VI, 494—497).

Форкіяда.

Вам чолом, мій пане й царю! Радо здам рахунок вам!

Хор.

Але ми?

Форкіяда.

Напевно знайте: смерть її побачите,
Потім вас жде ваша онде; ні, ратунку вам нема! *(Пауза).*

Гелена.

Обдумала я, що нам тут почать тепер.
Ти зловбий дух якийсь, я добре чую се:
Боюсь, що обертаєш ти добро на зло.
Та будь-що-будь, піду з тобою в замок той;
Що далі, се я знаю; що на дні душі
Цариця криє важучись на се, про те
Ніхто не буде знать. Іди вперед, стара!

Хор.

О, як радо ми йдемо
Сквапними ногами!
Смерть за нами,
Перед нами
Знов могутньої твердині
Недоступні брами.
Хай же бережуть нас так,
Як троянська кріпость,
Що в кінці упала тільки
Через підлу хитрість!

(Мла клубить ся, залагає глуп сцени і суне ся наперед).

Але що ж се, що?
Сестри, гляньте, гляньте!
Чи ж не був ось ясний день?
А отсе клубить ся мгла
Із Еврота вод сьвятих.
Вже нам щезли із очей
Гарні береги його
Очеретом умасні.
Ах, уже не бачу й тих
Лебедів, що звільна,

Гордо, пишно й лагідно
Громадками по тих водах
Сунулись-плили.

Та все ще, все ще
Чую здалека
Чую той хриплий
Гук, що, говорять, смерть нам віщує.
Ах, коб тільки він нам замісь
Приобіцяних ратунків
Згуби віщуном не був!
Нам, біленьким лебедятам,
Нашим довгим, білим шиям,
Ах, і нашій лебедевій пані!
Горе, горе, горе нам!

Все довкола вже
Огорнула мла,
Так що ми не бачим одні одних.
Що се? Чи йдемо?
Чи ми летимо
Дріботячи кроком понад землю?
Не бачиш нічого? Чи може летить
Гермес перед нами? ²⁵⁾
Чи не блищить золота патериця,
Що провадить, жене нас назад
У безрадісний, сірий,
Повний мар невлонимих,
Переповнений та вічно порожній Гадес?

Бач, нараз посутеніло, мла розвіялась без блиску...
Темно-сіро... бурі мури... Мури овид обмежають,
Мур твердий спиняє погляд. Чи се двір? чи рів глибокий?
Ах, як страшно тут! Сестриці, ми в неволі! ми в неволі
Тяжшій, ніж були вперед!

---

²⁵⁾ Гермес із золотою патерицею провадив померші душі в підземний світ.

Внутрішнє замкове подвірє, обведене богатими і фантастичними, середньовіковими будівлями.

Провідниця хору.

Швидка і глупа — справді вдача жінки се,
Залежна від хвилини, мов погоди гра,
Від щастя й горя; та ні се. ні те вона
Знести не вміє супокійно. Все перечеить ся
Завзято одна з одною, а з сею всі;
Лиш в горю й болю в один тон ви ревете
Й сьмієте ся. Мовчіть тепер і ждїть, який
Візьме рішинець панї для себѣ й для нас.

Гелена.

А деж ти, Питонїссо, чи як звеш ся ти? ²⁶⁾
Вкажи ся з сих склепінь понурого замка!
Чи ти пішла, щоб дивного володаря
Звістити про мене, щоб приняв нас ласкаво?
Прийми подяку і веди мене як стій!
Кінця блуканя, супокою прагну я.

Провідниця хору.

Даремно, панї, роздивлять ся навкруги;
Пропала та погана відьма, може там
Лишила ся в тій млі, що нею ми сюди,
Не знаю як, без ходу швидко надійшли.
А може де непевно блудить в закрутах
Отсего дивно з многих зшитого замка,
Шукає пана, щоб по паньски нас витав.
Та глянь, в верху вже чути рух з усіх боків:
У хідниках, при вікнах, брамах купа слуг
Снуєть ся живо, метушіть ся там і сям;
Значить, готують ся прийняти гарно нас.

Хор.

Відлягло від душі! О, глядїть! О, глядїть,
Як чемнесенько йде, помалесеньку в такт
Молоденьких хлопят впорядкований ряд,
І похилені соромно лица!
Та на чий же наказ наближаєсь до нас

²⁶⁾ Питонїсса зам. Пітія, ворожка. Гелена не знає, як кликати Форкіяду.

Сей чудовий народ молодих юнаків
 У тім стрійнім ряді і в тій ранній красі?
 І що більше на них подивляти?
 Чи гарнесенький хід, чи ті кучері їх,
 Чи ті чола мов сніг, чи тих лиць румянець,
 Мов у спілих бросквинь, і такий же на них
 Вже мягесенький пух засїваєсь!
 Аж вкусити кортить, та бою ся вкусить,
 Бо бувало-ж таке, що подібне лице
 Укусивши — о жах! — ти почувш в устах
 Сам попіл.

Але найкращі
 Йдуть ось до нас.
 Що то несуть?
 Ступні до трону,
 Килими, крісло,
 Пишний намет
 І всю оздобу.
 Ось уже він
 Мов із хмари вінок
 Розвіває ся над головою
 Нашої цариці;
 Ось уже вона
 Запробшена сіла
 На прегарний столець.
 Близше підходьмо!
 Ступінь за ступнем
 Станьмо поважно рядами!
 Достойне, достойне, о тричі достойне
 Блаженне таке привитане!

(Все, про що говорить хор, виконуєть ся части по части. Кили пажі і воляки всі вийшли довгими рядами, появляєть ся Фавст у горі на сходах, у лицарськїм середньовіковїм святочнїм строю, і звільна, достойно сходить у низ).

Провідниця хору

(привидляючись йому уважно).

Коли сьому боги, як се бува нераз
 Лиш на короткий час не надали сей вид
 Чудовий, сю величність і ввічливий чар

В позик у мов, — то все, що він коли почне,
Йому і вдасть ся, чи то в бою мужеськім,
Чи то в дрібній війні з жінками гарними.
І справді, кращий він від многих тих, що я
Видала доси, хоч герої то були.
Ось звільна він, з пошаною зближаєть ся
Поважним ходом. О царице, озирнись!

Фавст

(наближаєть ся, побіч него лицар у кайданах).

Замість врочистого, як слід, витаня,
Замість шановного привіту, пані,
Ось тут тобі в важких кайданах лицар,
Що довг свій занедбав і мій знївечив.
Тут на коліна впадь, тій ясній пані
Свою провину вияви ти сам!
Се, славная царице, бистрозорий
Слуга, що мав з високої вежі
Глядіти скрізь, небесний круг і землю
Невпинно озирати в-довж і в-шир
І доносити, що лиш де явить ся,
Що рушить ся з тих гір, чи то в долині
До замку йде — чи в куряві отара,
Чи може військо; тій ми охорона,
А з сим до бою. Нині-ж занедбав ся!
Ти надійшла — він не доніс; пропало
Повинне урочисте привітанє
Високих гостей. Злочин сей повинен
Карать ся смертю: вже-б він по заслuzі
Лежав у власній крові; та твоя річ
Карать і милувать, як до вподоби.

Гелена.

Високу власть даєш мені отсе,
Судді й волóдарки; догадуюсь,
Що лиш на пробу, — та прийму її.
Сповню судді найперший обовязок,
Щоб вислухать підсудного. Що скажеш?

Вартовий Лінцей.

Дай клячать, глядіть на неї,
А там — жить чи гнить хоч нині!

Бо вже вічний раб я сеї
Богоданної княгині.

В ранці ждав я, щоб мов студня
Там на сході сьвітло трисло,
Аж нараз мені з полудня
Дивне сонечко заблисло.

І туди впяли ся очи:
Замість гір, долин, доріг,
Замість неба, дня і ночі
Лиш її я бачить міг.

Маю очи бистроглядні,
Мов той рись в гущавині,
Та тепер несамоглядні
Мов в тяжкім, понурім сні.

Чиж я знав, що є зо мною!
Шпиль? вежа? заперті брами?
Мгла опала, а за мглою
Ся богиня перед нами!

В неї впивши груди й очи
Ссав я блиск її погідний;
Ся краса, що сьвіт морочить,
Осліпила зір мій бідний.

Я забув свій довг, присягу,
І мій ріг мов занімів.
Вели вбить мене, нетягу, —
Та краса втиша весь гнів.

Гелена.

Карать не сьмію лиха, що сама
Я наробила. Ох, яка-ж зла доля
Несе мене, що всі серці мужчин
Дуріють так, що не зважають ані
На себе, ні на що сьвяте! Боги
І півбоги і дѣмони й герої
Хапають, зводять, рвуть сюди й туди,
Виборюють мене і водять блудом.

Одна я колотила сьвіт, ще більше
 Роздвоєна, тепер потрійна, навіть
 Почвірна знов несучи нещастє й горе.²⁷⁾
 Пусти сього добрягу! увільни!
 Його оплутав бог, то сеж не ганьба!
 (*Лінцей відходить*).

Фавст.

Здивований, царице, бачу тут
 Цільну стрільчиху, відленого звїря;
 Тут бачу лук, що випустив стрїду,
 Там раненого. Стрїли свищуть далї
 І в мене бють; я чую, як пірнатї
 Вони фуркочуть скрізь по замку й вежах.
 Що я тепер? Нараз ти збунтувала
 Менї і найвірнійших; мури ті
 Непевні вже. Боюсь, моє вояцтво
 Тебе, поборницю непобориму
 Призна гетьманом. Щож менї робити?
 Хиба себе і все ніби моє
 Тобі віддати. Тут у стїп твоїх
 Свобідно, вірно признаю се, панї,
 Що скоро появилась ти, від разу
 Здобула все добро моє і трон.

Лінцей

(*приносить скриню, за ним слуги несуть їще скринї*).

Ось я, царице, знов прийшов,
 Щоб вижебрать твою любов;
 Тебе зуздрівши, став я так
 Богат як цар, нищ як жебрак.

Чим був я і чим є в сю мить?
 Чого бажать? і що чинить?
 Що варт мій бистрый зір тепер?
 При твоїм тронї він завмер.

²⁷⁾ Подвійною була тоді, коли була рівночасно в Трої і в Єгипті, потрійною, коли надто в сні являла ся Ахілеви, тепер вона почвірна, явивши ся з Гадеса.

Зі сходу, бач, ми надтягли
 І захід зараз облягли —
 Широкий, довгий людський вал,
 Передній заднього не знав.

Передній впав, та другий біг,
 І третій став, де другий ліг,
 А за одним їх сто ще йшло, —
 Сто згибло — й знаку не було.

Так перли ми і гнали ми,
 Міста, краї займали ми;
 І де я нині панував,
 Там завтра другий грабував.

Зирнем, берем, хто що понав:
 Сей гарну дівчину ханав,
 Той круторого вола,
 Той коні хоч і без сідла.

Та я любив видобувать
 Найрідше, що лиш можна взять;
 Що вже хтось иньший теж мав, те
 Було для мене за сьміте.

Я стежив скарби в лоні гір,
 Все вів мене мій бистрий зір,
 Я в кожний черес зазирнув
 І в скрині все перевернув.

Я купи золота нагріб
 І що найкращі самоцьвіти;
 Та лиш смараїд один є варт
 На твоім серці зеленіти.

Між твоім ухом і устами
 Нехай гойдають ся перлини,
 Та геть відкинути рубіни,
 Що бліднуть перед лиць красками.

Найбільші скарби наші — на!
 Складаю їх перед тобою;
 У твоїх стіп лежить ціна
 Не-одного важкого бою.

Ось кілька скринь приніс я тут;
 Залізних скринь ще більше маю.
 Позволь мені при тобі бути,
 Я склеп весь скарбами встеляю.

Бо ледво ти на троні сіла,
 Схиляють, клонять ся вже всі:
 І розум і багатство й сила
 Твоїй незрівнаній красі.

Се все складав я і беріг,
 Тепер кладу — твоє воно;
 Чому ціни знайти не міг,
 Тепер пусте, марне воно.

Чим я пишав ся, щезло в мить,
 Як вяне скошена трава.
 О глянь лиш раз! Ті всі дива
 Твій зір веселий оживить.

Ф а в с т.

Бери назад здобуті сьміло скарби,
 Хоч без нагани, але й без заплати.
 Вже все її, що тільки має замок
 В своїм нутрі; осібно щось давати
 Нема потреби. Йди, розстав порядно
 Весь скарб! Невиданих пишнот картину
 Тут розверни! Нехай склепіння сяють,
 Мов чисте небо! Рай із неживого
 Житя збудуй! Нехай на зустріч крокам
 Її м'яккі стелять ся коври
 Квітчасті. Най по пуховій долівці
 Нога її ступа, най зір стріча
 Найвиший блиск, що лиш богів не сліпить.

Л і н ц е й.

Мало те, що пан велить;
 Все слуга змайструє в мить!
 Скарби, руки, кров і дух,
 Все красі тій до послуг.
 Всього війська сила змякла,
 Меч тупий, рука залякла,

При тій постаті чудовій
 Навіть сонце мляве й темне;
 При лиця сьогó Согоатстві
 Все пусте і все нікчемне. *(Виходить).*

Гелена *(до Фавста).*

Бажала-б я поговорить з тобою,
 Та сядь ось тут при мні! Порожнє місце
 Зве пана й запевня мені моє.

Фавст.

Вперед навколїшках, висока панї,
 Позволь зложить обїт, поцілувати
 Ту руку, що мене до себе горне.
 Втверди мене співвладником твої
 Безмежної держави, і здобудеш
 Собі слугу, поклонника і захист.

Гелена.

Богато дива бачу тут і чую!
 Здивована питать ся-б рада много.
 Та виясни, чом того мужа мова
 Так дивно й любо в слух мені вдаряла?
 Здасть ся, тон підладжуєсь до тону,
 А як до слова слово притулилось,
 Приходить иньше і пестить ся з першим.

Фавст.

Коди тобі так любя наша мова,
 О, то сподобась напевно й сьпів,
 І ухо й душу в радує до дна.
 Та найпевнїйше: спробувати зараз;
 Розмова вабить, виклика́ музику.

Гелена.

Так гарно промовлять навчи мене.

Фавст.

Се легко: най із серця річ плине.
 Як дивна туга наповняє груди,
 Оглянь ся і спитай —

Гелена.

з ким в парі буть.

Фавст.

Тоді ні в зад ні в перед дух не пляше,
Лиш теперішність —

Гелена.

то є щастє наше.

Фавст.

В ній скарб, в ній рай, добро, що не втіка!
Потверженє хто дасть?

Гелена.

Моя рука.

Хор.

Хто приганить нашій пані,
Що оказує прихильність
Пану сего замка?
Бо признайтесь, адже всі ми
Бранки, як уже нераз
Від ганебної руїни
Гліону й від страшної
Та журної блуканини.

Жінки привиклі до любви мужчин,
Не звикли вибирати,
Але вони знавчині добрі.
І не лиш пастухам золотокудрим,
Буває, й Фавнам чорношерстим,
Як нагода покаже,
До своїх повабів пухких
Даютъ однаке повне право.

Ось вони ближе і ближе зсувають ся,
Одно до одного хилять ся,
Плечі до пліч, до коліна коліно;
Рука в руці стуляєть ся
На преппишнім,
Мягко встеленім престолі.
Не боїть ся маєстат
На позорищі прилюднім
Незупинно виявляти
Радощі таємні.

Гелена.

Я мов далеко десь і близько враз,
І радо шепчу: „Тут я! тут! при вас!“

Фавст.

Я ледво дышу, в горлі слів не стало.
Се сон! І день і місце — все пропало.

Гелена.

Я вяну, то в мні бодрість знов безмірна;
Зжилась з тобою, чужинцеви вірна.

Фавст.

О, не міркуй про долю ту єдину!
Буте, то довг, хоч би лиш на хвилину.

Форкіяда *(прожогом впадаючи)*.

Слебезуй буквар любовний,
Трать в любові час коштовний,
Чар змірковуї невимовний!

Та на се тепер не час!

Чуєш стукіт, ревіт грубий?

Гнеть ся поле, грають труби!

Се загуба йде на вас.

Менелай з великим тлумом

Тягне з гомоном і шумом,

Тож готов до бою будь!

Як звитяжцям впадеш в руки,

Як Деїфоба на штуки

За жінок тебе потнуть.

Ся повисне легка зграя,

А на сюю в Менелая

Топорі точені ждуть.

Фавст.

Зухвалий вереск і ненависний твій вхід!

І в небезпеці глухий нахрап ні-на-що.

Посол найкращий бридне, як злу вість несе;

А ти найбридша любиш тільки вісти злі.

Та не вдалось тепер тобі, пусті вітри

Трясуть повітрям. Небезпеки тут нема,

Та й небезпека тут була-б пуста грізба.

(Сигнали, на вежах експлозій; труби і сурми, воєнна музика, похід могутнього війська).

Ось зараз стануть тут у бій готові
 Герої дружнії мої.
 Той тільки варт жіночої любові,
 Хто вмів сильно боронить її.

(До начальників війська, що виступають із рядів і наближають ся).

Завзятем здержаним горять їх очі, —
 Воно побіду певну їм дає.
 От так тут молодечий цвіт півночі
 І сходу міць квітчастая стає.

Закуті в сталь, що блискає й іскрить ся,
 Держав розбили много ті ряди;
 Де стануть, стогне там земля й трусить ся
 І грім гуркоче в їх сліди.

З Пільоса ми розпочали облаву:
 Старого Нестора пропав і слід,
 І всіх дрібних князьків немов отаву
 Розвіяв наш неспинений похід.

Ідїть тепер і від сих стїн негайно
 До моря Менелая проженїть!
 Хай блудить там і грабить як звичайно, —
 Він се любив і вмів від давніх лїт.

Від нинї ви князї. Се королеви
 Спартанської такий приказ;
 Її всі отті країни піддасте ви,
 А зиски з них підуть для вас.

Германці, ви Коринт і його порти
 Валами й військом боронїть;
 Ви Готи сильнії свої когорти
 В Ахаю пронастистую ведїть.

У Еліс піде Франків військо скорє,
 Мессену Сакси в подїлі візьмуть;
 Норманці хай очистять море
 І Арголїди силу підіймуть.

Тоді у себе кожний поселить ся,
 На вні готовий сипнуть градом стріл;
 Та Спарта вам найвисшая столиця,
 Цариці прадідний уділ.

Вона достаткам вашим буде рада
 І доброму ладови ваших справ;
 З її престола вам плисти-ме правда
 І сьвітло і затверджене всіх прав.

*(Сходить із престола, князі обступають його в округ, щоб
 почути близші накази і розпорядки).*

Хор.

Хто найкращого собі бажає,
 Най же жваво перед всім
 Про оруже мудро дбає!
 Солодким словом він здобув,
 Що є найвисше на землі,
 Та не вдержить сьогб в спокою.
 Підлизень хитрий видурить у него,
 Сьмілий розбійник витурить від него, —
 Сьому запобігти нехай же міркує!

Тим то нашого князя хвалю я
 І ціню його над всіх,
 Що так мудро вмів з'єднати
 Могутніх тих, що ось стоять
 І ждуть на прикази його,
 І вірно прикази сповняють
 Кожний для себе на власний пожиток,
 Пану заразом на вдяку й заплату,
 Оббм на здобуток найвисшої слави.

Бо хтож її видерти може тепер
 У сього могутнього пана?
 Йому вона впалась, йому її зичмо,
 Подвійно зичмо ми, котрих він
 Із нею враз захищає
 В нутрі нездобутими мурами,
 Зо вні-ж отим військом могутнім.

Фавст.

Для кожного багатий край осьтут
 Розділено як дари нині.
 Великі, славні дари! Хай же йдуть!
 А ми стояти-мем у середині.

Вони тебе без труду захистять,
 Півострове, котрому море стоши
 Полоще, а горбків лагідних ряд
 Счіпля з останнім пасмом гір Європи.

Сей край блаженний понад всі земліці
 Хай буде рай для всіх племін,
 Тепер — дідицтво нашої цариці,
 Що нею найперше пишав ся він,

Коли при шепті трощі край Еврота
 З яйця зійшла, мов сонце з пітьми ночі,
 І матери й братам блискуча врода
 Від разу ясні осліпила очи.²⁸⁾

Сей край до тебе серцем обертаєсь,
 Тобі складає свій найкращий цвіт.
 Весь сьвіт є твій, тобі він поклоняєсь,
 Та рідний край люби понад весь сьвіт.

І хоч найвисні ті шпилі скалисті
 Морозні й сонце їх не зогріва,
 То низні скали вже в зеленім листі,
 Для звинних кіз там зіле є й трава.

Скрізь нори бють, шумлять у низ потоки,
 Зелені збочі, полонини й яр;
 Сотки горбів щербатих, кругобоких,
 І тонкорунних повно там отар.

Купками, звільна, обережно пнеть ся
 Рогатий скот на стрімкій плаї;
 Та захист має він, як доведеть ся,
 В сотках яскинь склеплених у скалі.

²⁸⁾ Після переказу Гелена повстала з яйця, що знайшла Леда в трощі над берегом Евротаса. Брати Гелени — Кастор і Поллюкс.

Там Пан царить і Німфи лісовії
 Вогкий, оброслий заселяють звір,
 А з дна гиллеті дерева густії
 Тужливим гіллям тягнуть ся в простір.

Се праліси! Дуб батько цупко вритий
 Могутні конарі геть розгина,
 І клен гнучкий, солодким соком ситий,
 Стріляє в верх, мов тягару й не зна.

В тиши тіннєтій з матірньої груди
 Ссе молоко дитина і ягня,
 І овоч тут, рівнинн дозріла страва,
 І мід з дуплавого сочить ся пня.

Утіха не щеза ніколи звідсі,
 На щоках радість сяє, на лиці;
 Безсмертний кожний тут на своїм місці,
 Вдоволені й здорові тут усі.

У чистоті росте дитя прекрасне,
 Аж сильним мужем, аж вітцем стає;
 Нам дивно, нам усе ще щось неясне,
 Чи се боги, чи люди є?

І Аполлѳн так ріє між пастухами,
 Найкращий з них був мов йому рівня;
 Де лиш природа має власть над нами,
 Там всі сьвіти братають ся що дня. *(Сїдає побіч неї)*

Оттак мені притрапилось з тобою,
 Минувше щезло геть! Йому не потурай!
 О, почувай себе Зевеса ти дочкою,
 Тобі воскресне предковічний рай.

Хай не тіснять тебе замкові стїни!
 Ще в вічно-юній красоті
 В сусїдстві Спарти є нам для відміни
 Аркадії дуги й поля сьвяті.

Ти вирвалася на сей простір блажений,
 До радощів сей шлях тебе веде.

Хай з трону зробить ся намет зелений!
Нас вольне аркадійське щастє жде.

(Сцена переміняєть ся зовсім. Ряд скал, до них припирають позамикані альпани. Тїмистий гай припирає аж до найвисших у півокруг стрімких скал. Фавста і Гелени не видно. Хор лежить довкола дрїмаючи).

Ф ор кі я да.

Як довго ті дівчата сплять, не знаю вже.
Чи в сні їм снилось, що очима ясно я
Й виразно бачила, також не здумаю.
Тож збуджу їх. Здивуєть ся молбдіж ся
І ви бородачі, що сидите онтам²⁹⁾
Ждучи гладкої розвязки отсих чудес.
Вставайте, гей! Стрясайте кучері свої!
Геть сон з очий! Не глипайте, а слухайте!

Х ор.

Говори! Повідж, повідж нам, що за чудо сталось тут!
Ми найліпше слухать раді, чому віри нять не можем;
Бо нам нудно, бо нам вкучно на ті скали все глядїть.

Ф ор кі я да.

Ледви очи ви протерли, діти, а вже нудно вам?
Слухайте-ж! В отсих яскинях, тих печерах, тих наметах
Захист ізнайшли й притулок, як закохана пара,
Наша панї й пан наш.

Х ор.

Як то? Тут?

Ф ор кі я да.

Віддїлені від сьвіта

Лиш мене одну до пбслуг допустили мовчазніх.
В чести я при них стояла, як повірницям годить ся,
За чимсь иньшим я гляділа, оберталась сям і там,
Корінців шукала, моху, трав сцілющих, пожиточних,
І лишила їх самих.

Х ор.

Ти плетеш, мов у нутрі там є сьвіти цілі, просторі,
Лїс, луги, озера, ріки! Що за казку ти торочини?

²⁹⁾ Сї слова обернені до публики в партері.

Ф оркіада.

Так і є воно, незнайки! Там незгдублена глибока
 Залі, залі і подвіря!... Там в задумі я блукала.
 Та нараз у тих яєкинях що за сьміх почав дунать?
 Зирк я! аж тут хлопчик скочив з лона мами до вітця,
 А від батька знов до мами; пестоші, солодкі речі,
 І п'єсті любовні жарти, втішні оклики і сьміх
 Раз-по-разу в слух мій бють.

Голий геній безкрилатий, ніби Фавник, та без зьвірства
 Скаче на твердую землю; та земля немов опуку
 Підбива його у гору, а за другим, третім скоком
 Він до стелі досяга.

Лячно кличе мати: „Можен кілька хоч собі скакати,
 Та літати стережи ся; вільний лет тобі не даний.“
 Також батько вірно просить: „У землі живая сила,
 Що тебе підносить в гору; пальцем лиш землі діткни,
 Зараз сили набереш ся, як той син землі Антей.“

І він вискочив на купу скал отеих, а із крайочка
 Знов на другу, далі, далі, мов підбивана опука.
 Та нараз в щілині диких звалищ камяних він щез,
 І здавало ся, пропав нам. Мати плаче, батько тїшить,
 Я стою в страсі без мови. Враз яка-ж то знов поява!
 Чи там скарб лежав укритий? У квітчастому усраню
 Він явивсь на ново нам.

Кутасі звисають з рамен, треплють ся стяжки на груди,
 В руді ліра золотаа — нестемонний Феб малий!
 Так на шпиль виходить втішно, на сам край; дались ми диву,
 А з утіхи батько й мати кинулись собі в обійми.
 Над чолом його що сяє? Що горить, сказати трудно:
 Золотий вінок, чи саяво премогутніх сил духових?
 Він порушивсь іраціозно, хлопцем вже віщує майстра
 Всякої краси в будущім, що йому в суставах грають
 Вічні мельодийні тони. Ось почувете й самі ви
 І побачите й самі ви се нечуванеє чудо.

Хор.

Чудом зовеш ти се
 О доню Крети?
 Чи ж ти не слухала ніколи
 Поетичних, навчаючих слів?

Чи не чувала ти йонських,
 Чи не чувала геленських
 Прапрадідних повістей
 Божеськи-геройського богацтва?

Все, що-но діє ся
 В нинішніх днях,
 Се тільки відгомін сумній
 Многославних предківських подій.
 То й не рівня твоя повість
 Тому, що вигадка люба
 Більш імовірна від правди
 Виспівує про сина Маї.³⁰⁾

Його, прегарне, кремезне дитя,
 Як лиш прийшло на сьвіт,
 Няньок юрба, в долоні плещуци,
 В чистенькі, пухові пелюшки завива,
 Обкручує повивачем коштовним
 У нерозумнім міркуваню.
 Та зграбний і міцний хитрунчик
 Видобува підступно звинні
 І елястичні рученята,
 Лишає гарно на своїому місці
 Свою шкарлющу пурпурову,
 Що цупко так його стискала.
 І мов метелик той готовий
 Із неподвижної почварки
 Розвивши крила живо виліта
 І сьміло та свавільно знай буяє
 У соняшнім повітрі, —

Так і він, найзвиннійший,
 Щоб злодіям і штукарям

³⁰⁾ Син Маї — Гермес, що в грецькій мітології був не йілько післанцем богів, провідником померших душ до Гадеса, але також богом купців, промисловців і злодіїв. Дальше оповідане про того діла зараз по вродженю основане на Люціянових розмовах богів, див. особливо діяльог VII.

І всім тим, що корієті шукаюгь,
 Вічно був опікунчим патроном.
 Зараз се виявляє
 Найзручнійшими штуками.
 Швидко володарю моря вкрав
 Трізуб, Аресу навіть меч
 Хитро з піхви, лук і стрілу
 Фебу, а Гефесту кліщі;
 Навіть Зевсу батькови грім
 Взяв би, коб не лякав огонь.
 Ероса зараз поборов
 Ногу підставивши у моцюванні,
 Навіть Кипріді, як його пестила,
 Пояс із лона здер.

(Із яскинї чути приємну, чисто мелодийну гру на струннїм інструментї. Всї напружують увагу і швидко, бачить ся, вони глибоко зворушенї. Відси аж до зазначеної павзи гра йде при повноголосїй музицї).

Ф о р к і я д а.

Слухайте! Чудові згуки!
 Хай казки не вяжуть вас!
 Ваших ббжищ давні штуки
 Гетьте їх! Минув їх час.

Розуміть вас хто ще квапить?
 Нас мета манить нова.
 Бо лиш те до серця трапить,
 Що із серця виплива.
(Віддалюєть ся поміж скали).

Х о р.

Як тебе, страшило хиже,
 Згук сей любий так потяг,
 То в нас тає серце сьвіже,
 Сльози роскоші в очах.

Сонця сьвітло хай загасне,
 Як в душі нам сьвітло лєсь:
 Бо нам те дасть серце власне,
 Чого сьвіт не дасть увесь.

(Гелєна, Фавст, Евфоріон у описанїм висте костюмі).

Евфоріон.³¹⁾

Пісню чуючи дитячу
Свій згадайте юний час;
Бачучи, як в такт я скачу,
Швидше скаче серце в вас.

Гелена.

Щоб дати людське щастє людям,
Їх любов парує двоє,
Та для божеської втіхи
Творить з них чудове „трос“.

Фавст.

Все тут стрійно, гармонійно:
Ти моя, а я є твій;
Всі ми злучені постійно,
Коб лиш довго в злуді тій!

Хор.

Ох, та певно-ж батько й мати
З сего хлопця много втіх
Довго будуть зазнавати.
Ми щасливі щастєм їх.

Евфоріон.

Дайте скакати,
Дайте гулять ся!
Ген там в повітрі
Вольне піднять ся
Рве мене туга,
Кортить мене!

Фавст.

Звільна, о звільна!
Не забувай ся.
Впадку, припадку
Остерігай ся,
Бо син наш любий
В гріб нас вжене.

---

³¹⁾ Грецькі перекази знають Евфоріона, крилатого сина Гелени і Ахіля, котрого вбив Зевес своїм громом за те, що не хотів любити його. Гете змінив грецьку легенду, показавши в Евфоріоні вдачу і долю Байрона.

Евфоріон.

Ні, не стерплю тут
Довше принуки;
Пустіте кучері,
Пустіте руки,
Пустіте шати!
В гору зібюсь!

Гелена.

О, не забудь же,
Чий ти, мій синку!
Як нас турбуєш,
Коли руйнуєш
Гарно здобутий
Любий союз!

Хор.

Гнеть він порветь ся, —
Того боюсь.

Гелена і Фавст.

Хоч ради нас ти
Вгамуй отті
Пориви страсти
Надто палкі!
Тихо забав ся
Тут на долинї.

Евфоріон.

Лиш ради вас я
Спиню ся нинї.

(Вючи ся поміж хором і тягнуци його до танцю).

Злегка поводжу я
Ті красітки в округ.
Чи ся мелодия
Вам до вподоби й рух?

Гелена.

Так, се найкраща річ;
Води їх день і ніч
В танці крутім!

Фавст.

Краще-б ти дав спокій!
Я біганині тій
Не рад зовсім.

(Евфоріон і хор танцюють і співають, виводячи крутого танка).

Хор.

Коли так рамена
Любо порушиш,
Блискучі кучері
В скоці потрусись,
Ноги землі немов
Не доторкають ся, —
Всі твої сугави
Дрібно ввихають ся,
То вже ти, хлопчику,
Чари вчинив,
Всі наші серденька
Ти полонив. *(Паєза).*

Евфоріон.

Як вас багато,
Серночки жваві!
Нумо втішай ся
В новій забаві!
Ви звірину є,
А я стрілець.

Хор.

Хочеш зловить нас,
Не бігай много,
Бо-ж нам усім лиш
Хочеть ся того:
В твоїх обіймах
Буть наконєць.

Евфоріон.

Далі гаями!
Яром, пляями!
Легко здобуде
Я забракую,
Силою взяте —
Те я смакую.

Гелена і Фавст.

Що за дикість, що за штурми!
Хвильки відпочить не хоче!
Чути роги, чути сурми,
По лісах луна гогоче —
Що за галас! що за крик!

Хор.

(Вбігає одна дівчина за другою).

У швидкім бігу минув нас,
Висьміяв і відіпхнув нас,
Лиш найшвидшу, найдикійшу
Гонячи в гущаві зник.

Евфоріон

(несучи в обіймах молоду дівчину).

Ось несу малу моторну!
Тут на-силу роскш дай:
Отсе втіха, отсе рай!
Хоч боронити ся — пригорну,
Хоч трепли ся — поцілую,
Силу й волю в собі чую.

Дівчина.

Ой пусти! В тім ніжнім тілі
Сьмілий, сильний дух сидить;
Рівна твоїй наша воля,
Не зломаєш її в мить.
Не гадай, що так ти бравий,
Що пощади я молю!
Ось держи, я для забави
Тебе, дурню, обпалю.

(Вона вибухає полум'ям і уносить ся в гору).

Линь в ефір за мною ясний,
Поспішай у гріб безчасний,
Ціль пропашую лови!

Евфоріон

(отриваючи ся з останнього полум'я).

Скали тут скрізь грізні,
Ліс і хащі й нора!
Тісно тут щось мені,
Кров молодая гра.

Вітри в верху шумлять,
 Хвилі в низу гримлять:
 Здалека чую грім, —
 Хочеть ся бути при нїм.
 (Скаче горі скалами чим раз висше).

Гелена, Фавст, Хор.
 Деж ти скачеш як козиця?
 Страшно глянуть! Стережи ся!

Евфоріон.
 Чим раз висше мушу пнятись,
 Чим раз ширше роздивлятись.
 Знаю тепер, де я!
 Пельопса се земля,
 А в її центрі я —
 Морю й землі рідня.

Хор.
 Як тобі гори й гай
 Тут не до ладу,
 По збочах ну-ж зривай
 Кисть винограду!
 Яблока золоті,
 Фіги в долині!...
 Любій країні тій
 Любим будь нині.

Евфоріон.
 Снять ся вам мирні дні?
 Спїть, кому добре в сні!
 Нині до бою час,
 Жде там побіда нас.

Хор.
 Хто з супокою
 Рветь ся до бою,
 Той молодїї
 Хай похоронить надїї.

Евфоріон.
 Ви, кого сплотив сей край,
 В бій, на погрози не дбай!
 Вмїйте свій ум насталить,
 Кров свою щедро пролить.

Хай не вгасає вам
 Запад сьвятий,
 Хай помага борцям
 В слід ваш іти!

Хор.

Гляньте, як піднявсь високо,
 А не змѣншав ні на цаль!
 Тріумфально сяє око,
 Весь блищить, мов спіж і сталь.

Евфоріон.

Жадних валів, жадних мурів,
 Сам собою кожний будь;
 Твердь найтвердша серед бурі,
 Се зелізна мужня грудь.
 Хочете не в ярмах жити,
 Гей же в поле в блиску зброї!
 Кожда жінка — амазонка,
 Кожний хлопчик будь герой.

Хор.

Сьвята поезіє,
 Аж в небо блиск твій бе.
 Сяй же як зірка нам
 Више, все више там!
 Ох, і звени з вершин
 В низ аж до сих долин,
 Аж в серце нам!

Евфоріон.

Ні, не прийшов я як дитина,
 У зброї сьміло йде юнак;
 З ним вольна, сильная дружина,
 І дух поклав на них свій знак.
 Гей, тут!
 Крізь труд
 До слави стелить ся нам шлях.

Гелена і Фавст.

В ранці віку молодого,
 Ледво вздрівши блиски зір,
 Рвеш ся ти з вершка стрімкого
 В повний болю й бур простір.

Чи ж тобі
Ми чужі?
Сном є любий наш союз?

Евфоріон.

Чи чуєте той грім на морі,
І по долинах гук пішов?
Там військо з військом влютім спорі,
Там труд і рани, біль і кров.
Ну, а в бою
Головою

Наложить — звичайна річ.

Гелена, Фавст, Хор.

Страх! І що се тобі снить ся?
Смерть звичайна річ тобі?

Евфоріон.

Маю-ж здалека дивить ся?
Злину й згину в боротьбі.

Попередні.

Безум! Біду тяжкую
Чути вже, чуть!

Евфоріон.

Ні! Ось я чую, чую,
Крила ростуть!
Там! Мушу в битви вар!
Мушу на море!

(Кидаєть ся в повітря; одіж уносить його хвилину, його голова палає світлом, світляна смуга тягнеть ся за ним).

Хор.

Ікар! Ікар!³²⁾

Горе нам, горе!

(Гарний юнак паде при ногах родичів; постать помершого видаєть ся знайомою, але тіло щезає зараз, авреоля мов комета піднімаєть ся до неба, одіж, плащ і ліра лишають ся на землі).

Гелена і Фавст.

З радощів ось полинь
Горя страшного.

³²⁾ Ікар, син Дедала, летячи разом з батьком із неволі, полетів не вважаючи на батькові уїмнення занадто високо, сонце розтопило віск, яким були приліплені його крила, він упав у море і втонув.

Евфоріон (*голос із глибини*).

Мамо! В тій тьмі не кинь

Мене самого! (*Шавза*).

Хор (*жалібний сьпів*).

Ти не сам! Де лиш полинеш,³³⁾

Все знайомі ми з тобою;

Денне сьвітло як покинеш,

Всі серця візьмеш з собою.

Ні, не плакать нам по тобі,

Завидіти твоїх днів:

В ясній бо чи темній дббі

Гарний був твій дух, твій сьпів.

Ах, для щастя ти вродив ся,

Славних предків сильний плід,

Але вчасно заблудив ся,

Змарнував свій юний цьвіт.

Все ти мав: і зір пророцький,

Серце чуле, слів огонь,

І любовний жар жіноцький,

Дар незрівнаних пісень.

---

³³⁾ Отсей жалібний сьпів присвячений памяти Байрона. По батькови і по матери він був сином старого шляхетського роду; наслідком нещасливих семейних відносин прожив свою молодість серед поривів дикої пристрасти, провокуючи кождим своїм учинком против себе опінію загалу. В кінці він покинув Англію, поселив ся в Італії, розвівши ся 1816 р. зі своєю молодою жінкою. В Генуї він переняв ся думкою віддати свої сили і материяльні засоби справі увільнення Греції, прибув 1823 р. до Кефальонії, а по чотирьох місяцях подав ся до Мессольонгі, де своїм коштом узброїв 500 Суліотів. Його уділ у грецькому повстаню зробив у Европі велике вражінє і Греки витали його як свого спасителя. Але швидко відносини похсували ся; навербовані Байроном Суліоти робили йому багато клопоту і він мусів розпусити їх. Великі труди і прикрости підірвали Байронове здоровлє і 19 цьвітня 1824 р. він умер від пронасиці. По його смерти справа Греків дуже погіршила ся; Турки страшно мстили ся на них і вирізували людність до ноги; по двох роках геройської оборони остання внала кріпость Мессольонгі. Та про те зусилля не були зовсім страчені, бо вже 1829 р. льондонською конференцією була покладена перша підвадина самостійної грецької держави.

Та заплутавсь ти без тямн
 У фатальну сіть цілком,
 Бутно потоптав ногами
 Ти обичай і закон.
 Врешті думи величаві
 Скарб збільшили сил сьвятих:
 Ти віддавсь високій справі,
 Але ціли не достиг.

Хтож достиг? Дарма питати!
 Темний долі є присуд,
 Коли в днях страшної втрати
 В крові весь німіє люд.
 Не схиляйте-ж в тузі лица,
 Сьвіжі відновіть пісні!
 Знову зродить їх земляця
 Так як цьвіти на весні.

(Цілковита павза. Музика тихше).

Гелена *(до Фавста).*

Старі слова, на жаль, збувають ся на мні:
 З красою щастє тривко в парі не живе.
 Розірваний любови і житя союз;
 Обох оплакуючи в болю розстаюсь
 З тобою. Любий, ще раз обійми мене!
 Персефонеє, сина й матір сєь прийми!

(Обіймає Фавста; тіло її щезає, одіж і серпанок лишают ся йому в руках).

Форкіяда *(до Фавста).*

Не выпускай сих шат! Се памятка
 Єдина. О, держи її! Вже тягнуть
 Демони за краї, в підземний сьвіт
 Пірвати хочуть. Не пускай її!
 Се, правда, не богиня, що ти втратив,
 Та божеська в ній сила. Скористай
 З цінного дару, піднеси ся в гору!
 Вона знесе тебе понад все підле
 В ефір, аж доки видержати зможеш.
 Побачимось геть-геть, далеко відси.

(Геленині шати розпливають ся хмарами, окружають Фавста, підносять його в гору і відпливають разом з ним. Форкіяда

підіймає з землі Евфоріонову одежу, плащ і ліру, виходить на просценіум, піднімає ті останки в гору і мовить:)

І ще ось знахідка, тай красна!
 Що правда, іскорка загасла,
 Та сьвіт за сим не довго рюма.
 Ось я поетів запоможу,
 Розбуджу зависть в них ворожу;
 Хоч талантів їм дати не можу,
 Та хоч позичу їм костюма.
(Сідає в просценіумі під колоною).

Панталіс.

Дівчата, живо! Ось позбулись чарів ми,
 Важкого мусу відьми тессалійської³⁴⁾
 І брязкоту тих тонів переплутаних,
 Що слух глушать, ще гірше баламутять ум.
 Спішім у Ад! Пішла поважним ходом вже
 Туди цариця! Ми як слуги вірнії
 Безпосередно по слідам її спішім.
 Знайдем її при троні Недосліджених.

Хор.

Царицям певно всюди добре,
 Навіть у Аді старшують вони,
 Гордо в компанії рівних собі
 Із Персефоною щирі товаришки.
 Але ми на тих безмежних
 Асфодельових лугах³⁵⁾
 Лиш хиба стрункі тополі
 Та безплідні верби маєм
 За товаришки! Яка-ж нам
 Там приємність пискотіти
 Мов ті лилики, шептати
 Сумно, важко, наче мари?

Провідниця хору.

Хто не здобув імя і благородної
 Не має волі, той є елементів часть.

³⁴⁾ Тессалія в старій Греції мала славу, що там багато відьом та відьмаків. Тессалійською відьмою хор називає Форкіяду.

³⁵⁾ Асфодельос — підземна ріка.

Ідїть! А я цариці в слїд. Окрім заслуг
І вірність запевня нам особистий бит.³⁶⁾ (*Відходить*).

Всі.

Денному сьвітлу віддані ми назад,
Не особи, се так,
Знаємо, чуємо се;
Але до Ада не вернем ніколи.
Вічно живая природа
Вповні бере в свою власть
Нас, а ми її.

Часть хору.

Ми в гильок отих стосотних шумі, шелесті, тремтіню
Надим, шепчем, вабим стиха з корінців живі потоки
До вершечків; то листками, то квітками заквітчаєм
Ми розвіяні косиці, вільно в вітрі щоб росли.
А як плід доспів, то живо люд збігаєть ся й худоба,
Сї хапають, ті кусають, пнуть ся, тиснуть ся довкола
І немов богам найпершим кланяють ся нам усі.

Друга часть.

Ми до стїн отсих скалистих, ясних, рівних мов сьвічадо,
Тулیمось мов легкі хвилі ласкаючись, повзучи;
Кождий згук підслухать раді, птахів сьпів, гране осоки,
Чи могутній голос Пана; відповідь готова всім.
Шептам шептом одвічаєм, а гримить, то наші громи
Гуркотять і двічі й тричі, десять раз йому у слїд.

Третя часть.

Сестри, ми до руху скорі геть побіжимо з потоком,
Бо манять нас там далеко ті чудові синї гори;

³⁶⁾ Гете висловив тут своє „вірую“: тільки невпинна праця піднята з благородними намірами, а надто вірність і постійність запевняє нам імя і безсмертність. У кого нема тих заслуг, той по смерті вертає назад на лоно природи, робить ся частиною її елементів. Се показує він символічно на хорі, котрий по відході Панталіє тратить людську особистість і переміняєть ся в елементарі божества — одна часть у Дріяд (Німфи дерев), друга в Ореад (Німфи гір і скал), третя в Наяд (Німфи рік), а четверта в незвісній Грекам божества винограду. Малюнком винобраня і п'ятки кінчить ся драма, немов символічним показом на ті оргії, в яких утонула сила старинного сьвіта.

Щораз низше, щораз глибоше вужем вючись орошаєм
 Тут дуги, там пасовиска, там городи при домах.
 Он стрімкії кипариси значуть біг наш по долині,
 Береги й блискучі води йдуть аж гень під неба край.

Четверта часть.

Ви спішіть, куди вам любо, ми обтулим, шумом вкриєм
 Горб зелений, де на тиках пишно веть ся виноград;
 Там що днини, що хвилини бачимо завзяту працю,
 Щиру пильність і непевні ті користі винаря.
 То копас, то сапас, поле, підтинає, важе,
 Молить всіх богів, найперше-ж бога сонця він блага.
 Бах, бабій, не дуже дбає про слуг своїх найвірнійших,
 В тіни спить, дріма в печерах, граєсь з Фавном молодим.
 Що для мрій тих полуяних йому треба, все те має
 У боклагах, міхах, збанах переховане, що з права
 Й з ліва в погребях холодних з віку-правіку стоять.
 Та коли боги ласкаві, Геліос перед усіми
 Холодом, теплом, росою, соком ягоди налив, —
 Де винар трудив ся тихий, там нараз все оживає,
 Чути шум при кожній грядці, кожда тичка шелестить.
 Кіш скрипить, стукочуть ведра, повні носі аж тріщать,
 Всі йдуть до великих кадей, де толочать босяки.
 Підтупцем ногами дусять чистий плід ягід сочистих;
 Бризька, пінить ся, мішаєсь виноградна темна кров.
 В тім до вуха долітає гук литаврів і цимбалів,
 Знак дає, що Дионізоє із містерий розповивсь,
 З козлоногими надходить, козлоніжок в танці водить,
 А при тім гука безумно каплоухий звір Сілен.
 Галас! Ратиці толочать всяку скромність і звичайність,
 В п'янім одурі всі змісли, глушить уха дикий рев!
 П'яні мацають, де чарка, повні черева й чуприни;
 Сей та той ще щось тямє, та збільша лиш веремію;
 Щоб зібрать новий моц, швидко спорожняють старий міх.

*(Заслона спадає. Форкіяда на просценіумі випростовуєть ся ко-
 льосально, сходить із котурнів, відкидає маску і заслону і виступає
 в виді Мефістофеля, щоб, коли-б того було треба, пояснити
 штуку епілогом).*

2004

528394

B-983

1986

3 пр.

B 983

3 пр.

HELENA UND FAUST,

DRITTER AUFZUG DES ZWEITEN THEILES

VON GÖTTES „FAUST“,

ins Ukrainisch-Russische übersetzt

von Ivan Franko.

ZUR FEIER DES 150-TEN GEBURTSTAGES GÖTTES.

ГЕЛЕНА І ФАВСТ,

Третій акт другої частини Гетевого „Фавста“.

ПЕРЕКЛАД

Др. Ів. Франко.

(Відбитка з „Літературно-наукового Вісника“).

У ЛЬВОВІ, 1899.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під зарядом К. Вєднарського.